

Motion

1976/77: 176

av herr Lindblad

om inrättande av en internationell krigsförbrytardomstol

Folkrätten rymmer en lång rad regler vilka syftar till att minska inhumaniteten under krig. Redan i det gamla Egypten fanns ca 1 400 år f. Kr. regler som bl. a. gällde behandlingen av krigsfångar och avtal om gränser. Den indiska Manulagen från 500-talet f. Kr. förbjöd bl. a. användning av förgiftade pilar. Perserkonungen Cyrus skrev år 538 f. Kr., sedan hans här erövrat Babelnien: "Jag har givit order till mina soldater att ingen orätt skall begås mot invånarna, som skall tillåtas att leva i fred och att utöva vilken religion de önskar."

Holländaren Hugo Grotius – en tid juridisk rådgivare åt Gustaf II Adolf – räknas som en av folkrättens stora upphovsmän. Han tog upp frågor som behandling av krigsfångar, förbud mot terroranfall, förbud mot plundring och kollektiv bestraffning. I sin bok *Det fria havet* angav han regler för havsrätten.

Vid mitten av 1700-talet nämndes för första gången principer för neutrala stater, och den första praktiska tillämpningen kom genom 1780 års väpnade neutralitetsförbund mellan Ryssland och de skandinaviska staterna. På 1700-talet slog Rousseau fast att krig skall föras mellan stater och inte mellan individer, alltså skulle civilbefolkningen vara fredad mot krigshandlingar. Denna princip blev svårare att upprätthålla genom tillkomsten av de stora massarméerna i värnpliktens tidevarv. År 1868 kom St Petersburgsdeklarationen, som var ett försök att styra vapenutvecklingen för att hindra sådana vapen som skulle kunna orsaka onödigt lidande. Explosivkolor på mindre än 400 gram förbjöds. Tre år tidigare hade USA:s armé genom Abraham Lincolns personliga initiativ fått en instruktionsbok som räknas som den första moderna handboken i folkrätt.

År 1864 kom den första internationella Röda kors-konventionen om undsättande av skadade och sjuka. Den har sedan fått en rad efterföljare. 1899 års Haagdeklaration – resultatet av den internationella konferens som väckte så stora förväntningar om ett fredligt 1900-tal – gav ett antal regler för landkriget. Bl. a. utfärdades förbud mot s. k. dumdkolor, vilka gav mycket svåra skador (kulorna användes av engelsmännen i krig ute i kolonierna). År 1899 inrättades permanenta domstolen i Haag för skiljedom mellan länder.

År 1907 kom en ytterligare konferens i Haag, och den utmynnade i 13 konventioner med en lång rad bestämmelser. Den fjärde av dessa – om regler och bruk i landkriget – är enligt uttalande av Nürnbergdomstolen

att betrakta som sedvanerätt, dvs. den skall respekteras oavsett om staterna formellt anslutit sig till den eller inte.

Utöver specificerade bestämmelser finns inledningsvis följande stadgande: "Intill dess en mera fullständig kod för folkrätten i krig utarbetats, anser de höga fördragsslutande parterna det lämpligt att förklara att i sådana fall, som icke innefattas i konventionerna, skall civilbefolkning och krigförande stå under skydd av nationernas lagar, som de framgår av bruket bland civiliserade folk, av humanitetens bud och av det allmänna samvetets regler."

1909 års Londonprotokoll tar upp handelskriget till sjöss. 1925 års Genèveprotokoll förbjuder användande av gas. (Detta förbud gäller än liksom de ännu äldre förbuden mot små explosivkulor och s. k. dumdumkulor.) 1936 års Londonprotokoll tog upp frågor kring ubåtskrig. Förenta Nationernas stadga från 1945 inrymmer bestämmelser av folkrättslig karaktär.

Krigsförbrytardomstolarna i Nürnberg och Tokyo bade som grund de s. k. Nürnbergprinciperna. De upptog tre slags brott: A. Brott mot freden (innebärande angreppskrig). B. Krigsförbrytelser, innebärande brott mot folkrätten i krig. C. Brott mot mänskligheten eller folkmord. Dessa principer godkändes 1950 av FN:s generalförsamling som gällande folkrätt. År 1948 antog generalförsamlingen en konvention om förebyggande och bestraffning av folkmord.

Skyddet för sårade, sjuka och krigsfångar fick nya regler genom 1929 års Genèvekonventioner. Erfarenheterna från andra världskriget ledde till utvidgade regler i 1949 års Genèvekonventioner. Bl. a. fick civilbefolkningen i ockuperade områden ett särskilt skydd. År 1954 tillkom en konvention för skydd av kulturvärden.

Det finns starka skäl att söka utveckla folkrätten så att skyddet för civila utökas och så att nytillkomna, extremt inhumana vapen förbjuds. Sverige har i detta sammanhang gjort en rad framstötter under senare år i anslutning till de s. k. diplomatkonferenserna om krigets lagar. Brandvapen (tht. a. napalm), eldhandvapen med höghastighetsammunition vilka ger mycket svåra skador, splittrvapen, vapen med fördröjd utlösning och vapen som bygger på svåra tryckvågor har tagits upp i detta sammanhang, vidare metoder som bombning mot hela områden och annan terrorbombning, medveten utsvaltning och ekologisk krigföring.

Trögheten vid dessa konferenser är ytterst påtaglig. Sovjet och dess allierade har visat sig helt ointresserade av att förhandla kring inhumana vapen. (Rumänien däremot visar ett positivt intresse, liksom en lång rad mindre stater.) Sovjet hävdar att samtliga problem bör tas upp vid en världsnedrustningskonferens. USA har – även sedan Vietnamkriget, där många inhumana metoder användes, upphört – visat sig svårbehandlat i dessa frågor.

I ett längre perspektiv behöver man inte bara modernisera folkrättens regler. Det är nödvändigt att också finna metoder att ingripa mot krafter som förbrutit sig mot folkrätten. I sin bok *Krig och humanitet* tar kommandör Torgil Wulff upp en rad synpunkter på detta problem. Begångna

brott måste beivras, "i annat fall framstår folkrätten som en samling vädelslösa paragrafer".

År 1921 dömdes två tyska ubåtsofficerare av Tysklands högsta domstol till fyra års fängelse för sänkningen av ett brittiskt lasarettsfartyg 1918. Det var första gången en stat bestraffat sina egna krigsförbrytare.

Enligt Versaillesfördraget 1919 skulle kejsar Wilhelm II ställas inför specialdomstol – men Holland vägrade att utlämna honom då holländsk lag inte kände till "brott mot internationella moralen". Segrarmakterna önskade 1919 rättegång mot 896 tyskar, men det kunde enligt tyska regeringen leda till oro i landet. I stället godtogs rättegång vid tysk domstol. Bara ett fåtal fall togs upp.

Efter andra världskriget dömdes tyska och japanska krigsförbrytare dels vid Nürnbergrättegången och i Tokyo, dels vid militärdomstolar hos segrarmakterna. I Hitlertyskland fanns program uppgjorda för folkutrotning och inhumana handlingar, medan behandlingen av civila och krigsfångar i Japans fall hängde samman med de lokala befälhavarnas handlande.

Wulff påpekar särskilt att Nürnbergrättegången inte friade någon därför att han handlat på order av sin chef. Om den anklagade förstätt handlingens folkrättsstridiga karaktär och haft möjlighet att handla annorlunda måste vederbörande ses som ansvarig. En central fråga är att finna medel så att soldater överallt får lära sig folkrättens innebörd.

Uppgifter om brott mot folkrätten finns i nästan alla krig. Vietnamkriget har givit många sådana exempel. I USA har endast en person – löjtnant Calley – dömts för massakern i Song My. Han dömdes 1970 till livstids fängelse, men straffet mildrades steg för steg och 1974 blev han åter fri. Något ansvar på högre nivå har inte utkrävts för massakern i Song My eller liknande handlingar. Wulff noterar att den japanske högste chefen, general Yamashita, dömdes till döden som ansvarig för de massakrer hans styrkor gjorde sig skyldiga till på Filippinerna i slutstriderna där 1944. Yamashita hävdade inför domstolen att förbindelserna i detta skede var mycket dåliga och att han därför inte haft kännedom om händelserna. Domstolen ansåg dock att kännedomen om grymheterna var allmänt spridd. Telford Taylor – en av åklagarna vid Nürnbergrättegången – har frågat om inte den amerikanske befälhavaren i Vietnam, med tillgång till moderna telekommunikationer, hade mycket bättre överblick över händelserna än vad Yamashita kunde ha haft.

Det kan noteras att inget fall är känt där någon krigsförbrytelse från nord-vietnamesisk sida tagits upp vid domstol. Över huvud taget är det ytterst ovanligt att något land låter straffa sina egna krigsförbrytare.

Torgil Wulff skriver:

Utvecklingen sedan första världskriget har visat, att det är utomordentligt svårt för staterna att döma sina egna medborgare för krigsförbrytelser. Om krigsfångar begått krigsförbrytelser har enligt Genevekonventionen krigsfångestaten rätt att ställa vederbörande inför domstol, men krigsfångan kan

också överlämnas för att dömas i hemlandet. Det är ett rättvisekrav, att bestraffning av krigsförbrytelser sker efter likartade grunder i alla stater oavsett om den anklagade är statens egen medborgare eller utlänning. Denna inriktning söker man nu följa i det internationella arbetet på nya lagar.

Många stater – däribland Sverige – har i sina nationella lagar infört bestämmelser om straff för brott mot folkrätten. Den svenska lagstiftningen har utformats så, att svensk domstol har möjlighet att döma brott mot folkrätten oberoende av var gärningen begåtts eller gärningsmannens nationalitet.

Även om man kan nå vissa förbättringar på denna väg torde det inte bli någon väsentlig ändring förrän staterna gått med på att inrätta en *internationell krigsförbrytardomstol*. Förslag härom har framförts, men motståndet främst från stormakterna är betydande. Det torde därför ta lång tid innan staterna kan samla sig kring ett så framsynt förslag.

Enligt SIPRI:s årsbok 1976 har det förekommit 119 krig – inbördeskrig och internationella krig – mellan 1945 och 1975. Inbördeskrigen är folkrättsligt svårast, och grymheterna är där ofta långt värre än normalt i krig mellan stater. Anledningen är bl. a. att statsledningarna betraktar motståndarna som förbrytare, mot vilka staten tillgriper vilka metoder som helst. Gerillasoldater har inte krigsfångeskydd. Motståndsrörelsens medlemmar vet att ingen rättvisa eller nåd visas den som blir fasttagen, och därför trappas grymheten upp även på denna sida. Enskilda stater hävdar att folkrätten inte har giltighet för vad som företas inom landets egna gränser. Ett gigantiskt exempel är Nigerias hungerkrigföring mot Biafra, "efterkrigstidens" kanske grymmaste krig. Ove Bring ger i Folkrätten och världspolitiken åtskilliga exempel.

Behovet av förstärkt folkrätt och en internationell krigsförbrytardomstol är mycket stort. Säkert är Wulffs bedömning av svårigheterna riktig. Det hindrar inte att ett internationellt opinionsbildningsarbete bör bedrivas. Enskilda och organisationer kan göra en del. Men främst måste parlament och regeringar ställa krav, t. ex. i FN. Sveriges riksdag bör uttala sig för att en internationell krigsförbrytardomstol inrättas, och regeringen bör få i uppdrag att i internationella sammanhang verka för förverkligandet av detta önskemål.

Med hänvisning till det anförda hemställs

att riksdagen hos regeringen uttalar sig för inrättandet av en internationell krigsförbrytardomstol och uppmanar regeringen att i internationella organ verka för en sådan.

Stockholm den 18 januari 1977

HANS LINDBLAD (fp)